

УДК 373.5.013:005.591.1

© Іонова О. М., Масюк Г. І., 2025.

<http://orcid.org/0000-0002-9306-5553>

<https://orcid.org/0009-0005-1114-6640>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2025.58.08>

О. М. Іонова
Г. І. Масюк

ОПТИМІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності базової середньої освіти з урахуванням сучасних умов, зокрема, впровадження дистанційного навчання та посилення уваги до цифрової підготовки здобувачів освіти.

Мета статті – узагальнити погляди науковців щодо суті оптимізації освітнього процесу базової середньої школи, критеріїв і педагогічних умов її реалізації в умовах сучасних викликів та трансформацій системи освіти.

Застосовано загальнонаукові методи дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, класифікація наукових джерел), що дозволило проаналізувати та систематизувати існуючі теоретичні підходи до визначення сутності оптимізації освітнього процесу, висвітлити критерії та способи оптимізації, узагальнити педагогічні умови ефективності оптимізації освітнього процесу базової середньої школи.

Розкрито суть оптимізації освітнього процесу базової середньої школи як науково обґрунтованого процесу цілеспрямованого вдосконалення різних аспектів навчальної діяльності в сучасних реаліях гуманізації й персоналізації освітнього процесу, технологізації й цифровізації освіти з метою досягнення максимально можливих результатів при мінімальних витратах ресурсів та продуктивній взаємодії всіх учасників навчального процесу.

Оптимізація освітнього процесу передбачає вибір оптимального варіанту кожного з його складових: змісту навчання, методів і форм навчання, організації навчальної діяльності, управління освітнім процесом. Оптимізація освітнього процесу базової школи передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, створення сприятливого для розвитку особистості навчального середовища та гармонійне поєднання різних методик і технологій навчання для досягнення максимального ефекту.

Висвітлено зовнішні та внутрішні критерії оптимізації освітнього процесу базової середньої школи: результативність і якісні показники успішності навчання учнів; раціональні витрати часу та ресурсів, зусиль учителів та учнів, які затрачені на їх досягнення; вибір ефективних методів і засобів навчання; розвиток професійних навичок учителя та його майстерність.

Узагальнено умови успішної реалізації оптимізації освітнього процесу базової середньої школи: метою оптимізації освітнього процесу має бути його удосконалення й раціоналізація; оптимізація освітнього процесу вимагає дотримання вимог науковості, системності, комплексності, демократичності й індивідуалізації навчання; оптимізація освітнього процесу передбачає достатню кваліфікацію педагогічних працівників; готовність учнів до інтенсивної навчально-пізнавальної діяльності; матеріально-технічне та морально-психологічне забезпечення спільної праці вчителя та учнів.

Ключові слова: освітній процес, базова середня школа, оптимізація, критерії оптимізації, педагогічні умови, способи оптимізації навчання.

Ionova O. M., Masiuk H. I. Optimization of Educational Process in Basic Secondary School as a Psychological and Pedagogical Problem.

The relevance of this research is caused by the need to enhance the effectiveness of basic secondary education, considering the contemporary conditions, particularly the implementation of distance learning and the increased emphasis on formation of students' digital literacy.

The aim of the article is to summarize the scholars' ideas about the essence of optimizing the educational process in basic secondary school, the criteria and pedagogical conditions for its implementation in the context of contemporary challenges and transformations in the education system.

The general scientific methods are used for this research. They are analysis, synthesis, generalization, comparison, classification of scientific sources. They enabled the analysis and systematization of existing theoretical approaches to defining the essence of educational process optimization, to highlight the criteria and methods of optimization, and to generalize the pedagogical conditions for the effectiveness of educational process optimization in basic secondary school.

The essence of optimizing the educational process in basic secondary school is revealed as a scientifically substantiated process of purposeful improving various aspects of learning activities within the contemporary context of humanization and personalization of education, technologization and digitalization of education, with the aim of achieving the maximum possible results with minimal resource expenditure and productive interaction among all participants in the educational process.

Optimization of educational process involves selecting the optimal variant for each of its components, namely: learning content, organizational forms and teaching methods, the organization of learning activities, and the management of the educational process. Optimization of educational process in basic school requires considering the students' age-related and individual characteristics, creating a learning environment conducive to personality development, and harmonious combination of various teaching methods and technologies to achieve maximum impact.

The external and internal criteria for optimizing the educational process in basic secondary school are highlighted. They are students' learning outcomes and qualitative indicators of academic success; rational expenditure of time and

resources, as well as the effort of teachers and students, in achieving these outcomes; the selection of effective teaching methods and tools; and the development of the teacher's professional skills and expertise.

The conditions for the successful implementation of educational process optimization in basic secondary school are generalized. They are: the goal of optimizing the educational process should be its improvement and rationalization; the optimization of the educational process requires adherence to the principles of scientific rigor, systematicity, comprehensiveness, democratic approach, and individualization of learning; the optimization of educational process presupposes sufficient qualification of teaching staff; students' readiness for intensive learning and cognitive activity; and the material-technical and moral-psychological support for the collaborative work of teachers and students.

Key words: *educational process, basic secondary school, optimization, criteria for optimizing the educational process, pedagogical conditions, ways to optimize learning.*

Вступ. Орієнтація Нової української школи на людиноцентризм, створення оптимальних умов для навчання, виховання й розвитку школярів з урахуванням їхніх можливостей і потреб, вікових особливостей та індивідуальних якостей і здібностей вимагає підвищення ефективності освітнього процесу.

Саме освітній процес, як найважливіший інструмент розвитку професійно-компетентної та соціально-відповідальної особистості, покликаний сприяти формуванню індивідуальності учня, що передбачає партнерську взаємодію між учасниками навчання, право учня на самовизначення й самореалізацію, творчу участь у проєктуванні власної освітньої траєкторії.

Людино-орієнтована парадигма освіти вимагає перегляду структури (цілі, завдання, зміст, форми, методи, засоби) освітнього процесу з метою приведення його у відповідність з умовами сучасного світу, що швидко змінюються, зокрема, з процесами комп'ютеризації й інформатизації, застосування дистанційного навчання та посилення уваги до цифрової підготовки здобувачів освіти. З огляду на це, освітній процес націлюється на розвиток інтелектуального потенціалу учня, формування вмінь самостійно набувати знання і працювати з навчальним матеріалом, здійснювати діяльність із пошуку, відбору, збереження й продукування інформації.

Варто відзначити, що зростання кількості навчальних завдань та інформації, поява нових способів їх надання, підвищення ролі міжпредметних зв'язків, а також самостійної роботи школярів призводить до нецілеспрямованого посилення навантаження на здобувачів освіти. Це актуалізує проблему підвищення ефективності освітнього процесу, створення нових форм розумової, мнемонічної, творчої діяльності учасників освітнього

процесу, раціональної витрати часу вчителя і школярів, а також збереження їхнього здоров'я. Проблема ефективності також залежить і від складності завдань, що висувуються перед учителем, від змісту й темпу навчання, вибору методів, засобів і форм навчання, самоорганізації учнів упродовж навчальних занять. В означеній площині стає очевидним, що одним із вирішень проблеми ефективності освітнього процесу є його перегляд з позиції оптимізації.

Здійснений науковий пошук свідчить про те, що розроблення питань теорії та практики оптимізації освітнього процесу здійснювалося в різних аспектах, зокрема, як: підвищення результативності навчально-виховного процесу (А. Алексюк, В. Лозова, І. Підласий, О. Савченко та ін.) (Lozova & Trotsko, 2002; Pidlasyi, 2004; Savchenko, 2012); вибір різних способів оптимального варіанту кожного з основних елементів освітнього процесу: змісту, методів навчання, міри залучення учнів у навчальну діяльність, засобів, форм тощо (С. Гончаренко, В. Онищук та ін.) (Honcharenko, 1997); комплексне вивчення і планування оптимізації навчального процесу (В. Лозова, М. Фіцула та ін.) (Lozova & Trotsko, 2002); дотримання певних педагогічних умов (факторів) оптимізації (В. Максименко, Н. Ничкало) (Maksymenko, 2013); застосування новітніх технологій у педагогічному процесі (В. Беспалько, А. Нісімчук, О. Пехота, І. Підласий, С. Сисоєва, І. Смолюк та ін.) (Syzonenko, 2008); дослідження інноваційної діяльності педагога в контексті теорії та практики впровадження досягнень педагогічної науки й поширення передового педагогічного досвіду (О. Молчанюк, В. Онищук, Т. Сікорський та ін.).

Отже, проблема оптимізації освітнього процесу не є новою, але й сьогодні вона залишається одним із перспективних напрямів активізації та інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти на різних щаблях, особливо в умовах упровадження дистанційного навчання та посилення цифрової підготовки школярів.

Методологічною основою оптимізації є «системний підхід, що вимагає розглядати всі компоненти педагогічного процесу в єдності закономірних взаємозв'язків, спиратися на загальну теорію управління складними динамічними системами» (Syzonenko, 2008). Згідно з системним підходом прийняття рішення залежить від виділення головного компоненту системи з урахуванням усіх закономірних зв'язків усередині неї. Між тим, оптимізація освітнього процесу не передбачає абсолютизації будь-яких компонентів педагогічної системи, завищення або заниження темпів діяльності, складності навчання тощо і вимагає вибору оптимальних способів їх застосування.

При переході від парадигми індустріального суспільства (традиційної) до освітньої парадигми постіндустріального суспільства (гуманітарної, або людино-орієнтованої) процес оптимізації навчання якісно змінився. Це

зумовлено тим, що в межах традиційної парадигми, підходу до процесу навчання, що орієнтувався на знання, основною метою й вимогою системи освіти виступали знання, уміння й навички, набуті школярами, а отже, процес оптимізації навчання був націлений на досягнення оптимального обсягу знань та орієнтований не на максимальний, а на середній результат.

Між тим, реалізація компетентнісного, культурологічного, особистісно-діяльнісного підходів у контексті гуманітарної парадигми відбиває діалектичну єдність діяльності учителя та школярів. Як мету гуманітарна парадигма висуває ідею самоцінності особистості, спрямованість навчання на самореалізацію, оволодіння основами людської культури й компетентностями (навчальними, комунікативними, соціальними, громадянськими, культурологічними тощо). З урахуванням суб'єкт-суб'єктних відношень учителя та учнів параметри, що треба оптимізувати у процесі навчання, є двобічними, тобто такими, що потребують розгляду праці вчителя в діалектичній єдності з працею школяра, у складних структурних зв'язках із процесом засвоєння.

Отже, оптимізація навчання у площині людино-орієнтованої парадигми набуває якісно нові характеристики, а саме: оптимізація викладання й оптимізація навчання.

Мета та завдання. Узагальнити погляди науковців щодо суті оптимізації освітнього процесу базової середньої школи, критеріїв і педагогічних умов її реалізації в умовах сучасних викликів та трансформацій системи освіти.

Методи дослідження. Застосовано загальнонаукові методи дослідження, зокрема аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікацію наукових джерел. Це дозволило проаналізувати та систематизувати існуючі теоретичні підходи до визначення сутності оптимізації освітнього процесу, висвітлити критерії та способи оптимізації, виявити й узагальнити педагогічні умови ефективності оптимізації освітнього процесу базової середньої школи.

Результати. Термін «оптимізація» (від лат. *optimus* – найкращий) розглядається, як правило, у двох основних значеннях, а саме:

– у широкому сенсі: це процес надання будь-чому найкращих, найвигідніших, найзручніших умов для діяльності. Тому оптимальний стан – це спосіб найрезультативнішого функціонування системи за умови найбільш раціонального використання наявних ресурсів. У досліджуваному контексті – це один із способів вирішення проблеми підвищення ефективності як співвідношення результативності до ресурсоемності;

– у вузькому сенсі: оптимізація навчання – науково-обґрунтований вибір та здійснення найкращого для даних умов варіанту навчання з точки зору успішності вирішення його завдань та раціональності витрат часу вчителя та школярів.

Отже, основним завданням оптимізації процесу навчання є досягнення для даної ситуації оптимального рівня, тобто максимальних результатів його функціонування при мінімальних витратах часу і зусиль учителя та школярів.

Варто відзначити, що проблема оптимізації освітнього процесу завжди була в колі інтересів учених як минулого, так і сучасності, насамперед, завдяки розгляду оптимізації навчально-виховного процесу як загального принципу дидактики, що передбачає «досягнення максимальних результатів за мінімальний час і при раціональних зусиллях. Це – загальний принцип, який потребує цілеспрямованого вдосконалення всього навчально-виховного процесу за певними критеріями» (Savchenko, 2012, p. 108).

Згідно з довідковим виданням «Енциклопедія освіти» оптимізація процесу навчання – це процес його вдосконалення з метою досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах, що передбачає раціональне використання часу, ресурсів, методів та засобів навчання (Entsyklopediia osvity, 2021).

Вітчизняними науковцями поняття «оптимізація освітнього процесу» тлумачиться по-різному, зокрема, як:

- вид управління навчальним процесом, надання йому оптимального стану (І. Бех, С. Гончаренко, С. Сисоєва та ін.);
- модифікація педагогічної системи з метою підвищення її коефіцієнту корисної дії (В. Беспалько, І. Огородніков та ін.);
- загальна педагогічна інновація навчально-виховного процесу (В. Максименко, Н. Ничкало, А. Нісімчук, М. Фіцула та ін.);
- підвищення ефективності навчання через раціональну організацію всіх його компонентів (С. Гончаренко, І. Підласий, О. Савченко, І. Смолюк, В. Ягупов та ін.).

Більшість зарубіжних науковців не дають чітко окресленого визначення оптимізації освітнього процесу, але висловлені ними ідеї мають значний вплив на розуміння того, як зробити навчальний процес більш ефективним та орієнтованим на швидке досягнення результатів. Так, J. Dewey (США), автор прагматичної педагогіки, розглядає оптимальний стан навчання через досвід, соціальну взаємодію та зв'язок із реальним життям, розвиваючи при цьому в учнів критичне мислення та здатність до самостійного навчання (Dewey, 1976). А. Ericsson (Швеція), упроваджуючи ідеї «виваженої практики», наголошує на зосередженні на активностях, що створюють сильні, оптимізовані ментальні образи (Ericsson & Pool, 2016). Т. Kotarbiński (Польща) розглядає оптимізацію навчального процесу закладу освіти з точки зору праксеології – організації раціональної, ефективної діяльності учнів з мінімальними ресурсними витратами (Kotarbiński, 1975). Н. Gardner (США), автор теорії множинного

інтелекту, пропонує створення навчального середовища, яке би максимально враховувало індивідуальні здібності й сильні сторони кожного учня, заохочувало його до активного навчання та розвитку різних типів інтелекту (Gardner, 1993).

Узагальнення різних поглядів на *оптимізацію освітнього процесу* дозволяє розглядати досліджуваний феномен як науково обґрунтований процес цілеспрямованого вдосконалення різних аспектів навчальної діяльності в сучасних реаліях гуманізації й персоналізації освітнього процесу, технологізації й цифровізації освіти з метою досягнення максимально можливих результатів при мінімальних витратах ресурсів та продуктивній взаємодії всіх учасників навчального процесу.

Педагогічна система, як складна, динамічна, багатопланова й ієрархічна, має безліч можливих варіантів вибору найкращого з безлічі можливих. Однак, у конкретних умовах лише один із них буде оптимальним. Відшукати такий варіант – головне завдання оптимізації, що вирішується шляхом порівняння можливих варіантів і оцінки наявних результатів.

Оптимізація освітнього процесу базової середньої школи передбачає вибір оптимального варіанту кожного з його складових (зміст, методи, форми, засоби навчання), що найбільше сприяє ефективному засвоєнню знань та вмінь, розвитку особистості учня. Тому виділяють такі *напрями оптимізації*: оптимізація змісту навчання; оптимізація методів і форм навчання; оптимізація організації навчальної діяльності; оптимізація управління освітнього процесу.

Окрім цього, оптимізація передбачає врахування індивідуальних особливостей учнів, створення сприятливого навчального середовища та гармонійне поєднання різних методик і технологій навчання для досягнення максимального ефекту.

Загалом *особливостями оптимізації викладання* у базовій середній школі є: формулювання мети і завдань навчання на кожен урок; відповідність змісту навчання меті і завданням; вибір доцільного поєднання форм навчальної діяльності учнів (індивідуальна, парна, групова); раціональне поєднання методів навчання; складання плану вивчення теми; здійснення плану; аналіз результатів і оцінка оптимальності плану (Honcharenko, 1997, 239).

Оптимізація завжди є вибором одного з декількох можливих варіантів, тому передбачає, по-перше, наявність декількох варіантів вирішення проблеми і, по-друге, наявність критеріїв вибору – ознак, на основі яких проводиться порівняльне оцінювання можливих рішень (альтернатив) та вибір найкращого з них.

У якості *критеріїв оптимізації освітнього процесу* базової школи вчені називають такі: час і раціональний розподіл компонентів освітньої системи

(В. Онищук); обсяг знань, їх усвідомленість, міцність та дієвість (В. Паламарчук, О. Фокін); кореляцію кількості правильно розв'язаних завдань до кількості запропонованих (тобто робота виконана на задовільному рівні, якщо правильно розв'язано понад 70 % завдань) (Ю. Пратусевич); результативність, якість навчання і оптимальність витрат часу і зусиль педагогів та учнів (Н. Волкова); рівень засвоєння учнями знань, умінь та навичок, мотивацію та пізнавальну активність здобувачів освіти, раціональне використання часу та зусиль усіх учасників навчального процесу, якість організації всіх елементів навчання (І. Підласий) тощо.

Для оцінки процесу оптимізації освітнього процесу базової школи В. Максименко пропонує обирати як зовнішні, так і внутрішні критерії. Так, за допомогою зовнішніх критеріїв можна визначити найкращі результати навчання, а саме: високі й якісні показники успішності учнів; раціональні витрати навчального часу; розумні витрати зусиль учителя та учнів; раціональне використання різних видів засобів навчання. До внутрішніх критеріїв оптимізації навчального процесу дослідник відносить професіоналізм та майстерність учителя. Стає зрозумілим, що оптимізація освітнього процесу базової середньої школи передбачає як оптимізацію діяльності вчителя (викладання), так і оптимізацію діяльності учнів (учіння) (Maksymenko, 2013, p. 38).

Педагогічно доцільний вибір критеріїв оптимізації освітнього процесу базової середньої школи запропоновано С. Гончаренко, а саме: результативність і якість вирішення навчально-виховних завдань; витрати часу й зусиль педагогів та учнів, які затрачені на їх досягнення (Honcharenko, 1997, p. 239). Ці критерії дають можливість оцінити та обрати варіант навчання, виходячи з оптимальності змісту дисципліни, форм і методів роботи сукупно з нормуванням витрат часу на навчальну роботу. Оптимізація освітнього процесу має бути спрямована і на звільнення вчителя від зайвих витрат часу, що виникають через недосконалість методик навчання.

Узагальнення характеристик оптимізації освітнього процесу базової школи (бажаних результатів процесу, кількості критеріїв оптимізації, кількості суб'єктів процесу навчання) дозволяє говорити про такі *способи оптимізації* (Lozova & Trotsko, 2002, p. 244):

- комплексне планування і конкретизація завдань навчання, виховання і розвитку учнів з метою підвищення ефективності та якості освітнього процесу;
- конкретизація змісту освіти, що передбачає виділення головного: понять, фактів, провідних ідей; відбору вправ для розвитку практичних вмінь, навичок пізнавальної діяльності на основі вивчення вікових та індивідуальних

особливостей учнів; встановлення міжпредметних зв'язків; забезпечення відповідності обсягу, складності матеріалу і виділеного часу;

- вибір раціональних методів, засобів, форм та темпу навчання;

- створення сприятливих навчально-матеріальних, шкільно-гігієнічних, морально-психологічних та естетичних умов для навчання;

- засвоєння наукової організації праці школярів і вчителів – виявлення і використання резервів підвищення якості навчальної роботи: чітка постановка мети конкретної діяльності; визначення змісту роботи; вибір раціональних форм і методів виконання діяльності; планування роботи, облік і контроль за виконанням плану; визначення ефективності організації своєї праці і послідовне її коригування.

З одного боку, оптимізація передбачає пристосування освітнього процесу до наявних умов, а, з іншого боку, оптимізація сама створює нові умови та вимагає пристосування до них освітнього процесу. Ці два процеси взаємопов'язані, оскільки вчитель завжди прагне зробити процес навчання оптимальним для його ефективності. Як засвідчив досвід оптимізації освітнього процесу загальноосвітньої середньої школи у 70–80 роках минулого століття, учителю оптимізація дозволяє: комплексно вирішувати навчальні, розвивальні і виховні завдання; реально вивчати навчальні можливості школярів і враховувати їх при плануванні уроків; виділяти головне, суттєве у змісті навчального матеріалу і обирати раціональну послідовність основних елементів уроку; обирати ефективні форми, методи, засоби і технології організації навчального процесу як цілісної системи; здійснювати диференційований підхід; обирати оптимальний темп навчання; набувати уміння створювати необхідні умови для продуктивного навчання; раціонально витрачати час та зусилля усіх учасників навчального процесу; творчо розвивати свої професійні навички (Pidlasyi, 2004).

Завдання оптимізації вирішується всіма учасниками освітнього процесу й її успішність залежить від певних факторів та умов. Так, В. Максименко виділяє такі *педагогічні умови* ефективності оптимізації освітнього процесу базової середньої школи: підготовленість учнів до сприймання, осмислення, запам'ятовування і практичного застосування навчального матеріалу; підготовленість вчителя, що означає достатній рівень його професійної компетентності та педагогічної майстерності; матеріально-технічне забезпечення навчання та умов праці як вчителя, так і учнів (Maksymenko, 2013, p. 38).

Отже, педагогічні умови оптимізації освітнього процесу, за В. Максименком, умовно поділяються на три групи, пов'язані з

підготовленістю учнів, підготовленістю вчителя, а також з матеріально-технічним забезпеченням навчального процесу.

Поділяючи думки автора, відзначимо, що до визначених умов варто було би додати умови, пов'язані зі спільною діяльністю вчителя та школярів, що передбачає спільне обговорення педагогом з учнями досягнутих результатів оптимізації з метою виявлення причин ускладнень і перевантажень школярів, обміну досвідом, використання диференційованого й індивідуального підходу в навчанні.

Реалізація означених умов уможлиблює: доцільне співвідношення управління й самоуправління під час навчання, оперативне регулювання й корегування з боку вчителя в межах конкретної навчальної ситуації, створення сприятливої й комфортної атмосфери, дотримання санітарно-гігієнічних норм і запобігання перевантаження учнів під час навчального заняття.

Отже, оптимізація освітнього процесу передбачає створення найбільш сприятливих умов для отримання бажаних результатів навчання без додаткових витрат часу і фізичних зусиль, а саме: всебічне врахування закономірностей освітнього процесу, його принципів, сучасних форм і методів, особливостей, внутрішніх і зовнішніх умов; використання методів навчання, які забезпечать глибоке та міцне засвоєння матеріалу в мінімальний час зі стимуляцією емоційно-психічного розвитку учнів.

Обговорення. Оптимізація освітнього процесу базової середньої школи спрямована на підвищення його ефективності й якості, раціональне використання як людських, так і матеріальних ресурсів. Це тривалий і поступовий процес, зі своїми стадіями розвитку, зі своєю конкретною технологією, що відповідають потребам як учнів, так і вчителів.

Оптимальне функціонування сучасного освітнього процесу базової школи вимагає спеціального вивчення психолого-педагогічних особливостей навчання учнів 10–14 років, їхніх можливостей і здібностей, мотивації і розвитку критичного мислення, задоволення різноманітних навчальних потреб.

Центральне місце в оптимізації освітнього процесу базової середньої школи завжди належить вчителю, оскільки потребує від нього часу, напруги, зусиль. Учитель, спираючись на власну обґрунтовану методику роботи, застосування сучасних технологій навчання, продуктивну комунікацію і співпрацю з учнями, раціональне використання навчального часу може досягти більш високих результатів за менше витрачений час.

Водночас оптимізація освітнього процесу передбачає високу навчально-пізнавальну активність школярів, що уможлиблює розвиток особистості, постановку цілей, планування навчальної діяльності, самостійне вирішування різноманітних навчальних завдань тощо.

Висновки. Розкрито оптимізацію освітнього процесу базової середньої школи як науково обґрунтований процес цілеспрямованого вдосконалення різних аспектів навчальної діяльності в сучасних реаліях гуманізації й персоналізації освітнього процесу, технологізації й цифровізації освіти з метою досягнення максимально можливих результатів при мінімальних витратах ресурсів та продуктивній взаємодії усіх учасників навчального процесу.

Оптимізація освітнього процесу базової школи передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, створення сприятливого для розвитку особистості навчального середовища та гармонійне поєднання різних методик і технологій навчання для досягнення максимального ефекту.

Висвітлено зовнішні та внутрішні критерії оптимізації освітнього процесу базової середньої школи: а) результативність і якісні показники успішності навчання учнів; б) раціональні витрати часу та ресурсів, зусиль учителів та учнів, які затрачені на їх досягнення; в) вибір ефективних методів і засобів навчання; г) розвиток професійних навичок учителя та його майстерність.

Узагальнено умови успішної реалізації оптимізації освітнього процесу базової середньої школи, а саме: метою оптимізації освітнього процесу має бути його удосконалення й раціоналізація; оптимізація освітнього процесу вимагає дотримання вимог науковості, системності, комплексності, демократичності й індивідуалізації навчання; оптимізація освітнього процесу передбачає достатню кваліфікацію педагогічних працівників; готовність учнів до інтенсивної навчально-пізнавальної діяльності; матеріально-технічне та морально-психологічне забезпечення спільної праці вчителя та учнів.

Здійснене дослідження не вичерпує всі аспекти даної проблеми. Перспективним вважаємо аналіз шляхів реалізації оптимізації освітнього процесу в закладах базової середньої школи.

ЛІТЕРАТУРА:

- Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: «Либідь», 1997. 376 с.
- Енциклопедія освіти / за ред. В.Г. Кременя. К.: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
- Коловіцькова О., Луковенко Ю., Нікітін В., Слухай Н., Слухай С., Якушик В. Проблеми і перспективи розвитку середньої освіти в Україні. URL: <https://osvita.ua/school/method/1032/>.
- Лозова В. І., Троцько А. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. Х.: «ОБС», 2002. 400с.
- Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій: навч. посіб. Хмельницький: ХмЦНП, 2013. 222 с.
- Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. К.: ВД «Слово», 2004. 616 с. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/1020903/mod_resource/content/1Підласий%20І.П.%20Практична%20педагогіка%20або%20три%20технології.pdf
- Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.
- Сизоненко Г. Концептуальні засади освітніх технологій. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/361/>

- Dewey J. Experience and Education. New York: Collier Books, 1976. 108 S. Ericsson A., Pool R. Peak: Secrets from the New Science of Expertise. London: The Bodley Head, 2016. 338 s.
- Gardner H. Multiple Intelligences: The Theory in Practice. A Member of the Perseus Books Group. New York: Basic Books, 1993. 324 s. URL: <https://osvita.ua/school/method/1740/>.
- Ericsson A., Pool R. Peak: Secrets from the New Science of Expertise. London: The Bodley Head, 2016. 338 s.
- Kotarbiński T. Traktat o dobrej robocie. Wrocław: Ossolineum, 1975. 531 s.

REFERENCES:

- Honcharenko S. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: «Lybid». 376 S. [in Ukrainian].
- Entsyklopediia osvity (2021) [Encyclopedia of Education] / za red. V.H. Kremenii. Kyiv: Yurinkom Inter, 1144 S. [in Ukrainian].
- Kolovitskova O., Lukovenko Yu., Nikitin V., Slukhai N., Slukhai S., Yakushyk V. (2008) Problemy i perspektyvy rozvytku serednoi osvity v Ukraini [Problems and Prospects for the Development of Secondary Education in Ukraine]. Retrieved from <https://osvita.ua/school/method/1032/> [in Ukrainian].
- Lozova, V.I. & Trotsko, H.V. (2002) Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia [Theoretical Foundations of Education and Training]. Kharkiv: «OVS», 400 S. [in Ukrainian].
- Maksymenko, V.P. (2013) Dydaktyka: kurs lektsii [Didactics: A Course of Lectures]. Khmelnytskyi: KhmTsNP, 222 S. [in Ukrainian].
- Pidlasyi, I.P. (2004) Praktychna pedahohika abo try tekhnolohii [Practical Pedagogy or Three Technologies]. Kyiv: Vydanychi Dim «Slovo», 616 S. Retrieved from https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/1020903/mod_resource/content/1/Підласий%20І.П.%20Практична%20педагогіка%20або%20три%20технології.pdf [in Ukrainian].
- Savchenko, O.Ia. (2012) Dydaktyka pochatkovoї osvity: pidruchnyk [Didactics of Primary Education]. Kyiv: Hramota, 504 S. [in Ukrainian].
- Syzonenko H. (2008) Kontseptualni zasady osvitnikh tekhnolohii [Conceptual Foundation of Educational Technologies]. Retrieved from <https://osvita.ua/school/method/technol/361/> [in Ukrainian].
- Dewey, J. (1976) Experience and Education. New York: Collier Books. [in English].
- Ericsson, A., & Pool, R. (2016). *Peak: Secrets from the new science of expertise*. London: The Bodley Head. [in English].
- Gardner, H. (1993) Multiple Intelligences: The Theory in Practice. A Member of the Perseus Books Group. New York: Basic Books. Retrieved from <https://osvita.ua/school/method/1740/> [in English].
- Kotarbiński, T. (1975) Traktat o dobrej robocie. Wrocław: Ossolineum [in Poland].

Інформація про авторів:

Іонова Олена Миколаївна:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9306-5553>; доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002
e-mail: elenaionova25@ukr.net

Information about the authors:

Ionova Olena Mykolaivna:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9306-5553>; Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methodics of Teaching Natural-Mathematical Disciplines in Preschool, Primary and Special Education, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Alchevskikh Str., 29, Kharkiv, Ukraine 61002
e-mail: elenaionova25@ukr.net

Масюк Георгій Ігоревич:

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1114-6640>; здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002
e-mail: masiukheorhii@gmail.com

Masiuk Heorhii Ihorovych:

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1114-6640>, **applicant for the third** (educational and scientific) level of higher education at the Department of Education and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Alchevskikh Str. 29, Kharkiv, Ukraine 61002
e-mail: masiukheorhii@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Іонова О. М., Масюк Г. І. Оптимізація освітнього процесу базової середньої школи як психолого-педагогічна проблема. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2025. № 58. С. 85-97

DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2025.58.08>

Дата надходження статті до редакції: 08.04.2025

Стаття прийнята до друку: 22.04.2025